

Erfarenhet som diskurs

Att berätta sig ut ur intervjusituationens relativa underordning

FREDRIK HERTZBERG,
doktorand vid etnologiska insti-
tutionen, Stockholms universitet,
doktorandtjänst vid Arbetslivs-
institutet, Stockholm. Har tidi-
gare varit verksam vid Mång-
kulturellt centrum i Botkyrka och
vid Stockholms läns museum. Av
publicerade skrifter märks bl.a.:
Kom-jobb. Att skapa och bibe-
hålla en svenskspråkig arbets-
miljö och Kraftsamling?, båda
utgivna 1998, samt Att växa
bland betong och kojor (1997)
och Arbete och arbetslöshet i
Hallstavik (1996).

EN PARADOX OCH EN REFLEXIV ANSATS

Vad får mitt kunskapsmål, min förförståelse och min metod för konsekvenser för den sociala interaktion som själva intervjusituationen utgör? Vad är det utöver bandspelaren och frågelistan som jag tvingar på intervjupersonen när jag ber henne/honom att delta i vårt forskningsprojekt? Och vad händer när jag i och med mina frågor kräver en åsikt i ett kontroversiellt ämne? I den här artikeln avser jag att utan konkluderande ambitioner kommentera några aspekter av dessa problem.* Kommentarer utmynnar i ett försök att beskriva hur intervjupersonernas redogörelser för egna erfarenheter kan gripa in i de diskurser som är en del av det fält på vilket jag bedriver mitt avhandlingsarbete. Detta arbete är knutet till ett större forskningsprojekt som heter "Arbetsmarknadschanser för ungdomar med invandrarbakgrund" vid Arbetslivsinstitutet i Solna. Projektets övergripande syfte är att studera de hinder och möjligheter som föreligger för ungdomarna när de ska få tillträde till arbetsmarknaden, och förankring på den. Vi har intervjuat ungdomar med grekisk, turkisk och chilensk bakgrund angående deras framtida arbetslivskarriär. Våra frågor rör de hinder och möjligheter de föreställer sig eller redan har upptäckt, samt i vilken utsträckning de anser att etnisk diskriminering är ett hot som de måste undvika eller hantera. Därutöver har vi intervjuat arbetsmarknadens "grindvakter" (Wrench 1991), dvs. arbetsgivare och arbetsförmedlare, om hur de ser på dessa ungdomars hinder och möjligheter.

Arbetsförmedlarna och arbetsgivarna står således i fokus för min avhandling. Ambitionen är att studera deras bilder och representationer av ungdomar med invandrar-

bakgrund, med särskilt avseende på hur de markerar eller formulerar svenskhet i sammanhanget. En fråga är hur den tar form i kontrast till den kategori av "generella andra" som invandrarkategorin utgör. I den här kontexten blir det relevant att studera den logik med vilken uppdelningen mellan svensk och invandrare motiveras – vilka handlingar och attityder ses som svenska, och vilka gör det inte? En annan fråga är hur svenskheten formeras i relation till andra etniska grupper, som av en eller annan anledning blir aktuella. Det är uppenbart att det finns en repertoar av diskurser och förklaringsmodeller för att förstå samhället, gruppidentiteter och människor, som de intervjuade implicit eller explicit refererar till när uppdelningen ska göras rimlig. Att undersöka hur denna repertoar ser ut är avhandlingens analytiska ingång.

I förbindelsen mellan Arbetslivsinstitutets forskningsprojekt och mitt avhandlingsarbete ligger en paradox. Å ena sidan har jag tänkt studera hur och varför de intervjuade tjänstemännen och -kvinnorna kategoriserar ungdomar som har annan etnisk bakgrund än den svenska. Å andra sidan är det jag själv, såsom delaktig i det här forskningsprojektet, som tar initiativ till ett möte där jag ser till att intervjupersonen talar i termer av etnicitet och invandrarskap. Beteckningen "invandrare" förstås inte sällan som en vagt avgränsad men ändå påtaglig och betydelsebärande "icke-svenskhet". Ofta är det en sådan förståelse som jag reproducerar när jag introducerar termen i intervjusamtalet (jfr Pripp 1996:71). Därtill kommer att jag relaterar ungdomars problem med att vinna tillträde i arbetslivet till deras (föräldrars) invandrarsstatus. Att göra en analytisk poäng av det faktum att det förekommer en koppling mellan problem på

arbetsmarknaden och etnicitet eller invandrarsstatus, eller att invandrarbegreppet i så måtto är en kategori som markerar en avvikelse från den sociala normaliteten är således inte möjligt. Däremot är det givetvis intressant att beskriva *hur* detta särskiljande görs.

Denna paradox kräver en reflexiv ansats. Det blir nödvändigt att ställa frågor av metakaraktär om själva forskningsprocessen, av den art som jag nämnde i inledningen. Vad får mitt kunskapsmål, min förförståelse och min metod för konsekvenser för den sociala interaktion och talhändelse (*speech event*) som själva intervju-situationen utgör (Briggs 1986)? En del av våra intervjufrågor i projektet mer eller mindre påbjöd ett reflekterande över "interetniska kulturella skillnader" i ett sammanhang där problem på arbetsmarknaden ska om inte förklaras så åtminstone kommenteras. Frågan om etnisk diskriminering i arbetslivet debatteras ofta i svenska media. Frågan väcker känslor och är tätt knuten till mer grundläggande frågor om rättigheter och skyldigheter i ett samhälle (Faist 1995, Wrench 1998). Förmodligen vill många människor undvika att tillskrivas diskriminerande åsikter eller attityder – inte minst om de är statliga tjänstemän och representanter för Arbetsmarknadsverket eller högre tjänstemän i företag där man vill visa att man inte diskriminerar.

Jag går in i intervjumötet med syftet att så småningom producera omdömen om de utsagor som intervjupersonen faller. Jag har makten att om jag så finner lämpligt beskriva och tolka utsagorna på ett kritiskt sätt. Ett flertal forskare har beskrivit hur de arbetssätt och attityder som tjänstemän i offentliga och privata byråkratier utvecklat mer eller mindre medvetet kan bidra till etniska minoriteters marginalisering.

Diskriminering och rasism kan då ses som en egenskap hos den aktuella organisationen, men någonstans finns det också en individuell aktör, exempelvis en anställd byråkrat, som på goda eller mindre goda grunder kan bli utpekad som "den som diskriminerar".¹ Man kan anta att de arbetsförmedlare och arbetsgivare som jag har intervjuat är medvetna om risken att bli utpekade. Mot denna bakgrund är det rimligt att studera intervjupersonernas legitimeringsstrategier. Jag föreställer mig att risken för att bli anklagad för att utöva en diskriminerande yrkespraktik förstärker de flesta intervjupersonernas vilja att få de egna åsikterna att framstå som vederhäftiga. Hur skapas då trovärdighet och legitimitet kring utsagorna? Flera olika tekniker är möjliga. Det kan vara med hänvisning till mig – intervjuaren – och mina framställningar, eller med referens till egna och andras erfarenheter i yrket. Att referera till diskursiva former som är etablerade i offentligheten är ett annat sätt, och att hänvisa till expertis i eller utanför vetenskapssamhället är också en möjlig strategi.

ATT BERÄTTA OM EGNA ERFARENHETER

Under intervjuandet visade det sig att såväl arbetsgivare som arbetsförmedlare hyste ett visst motstånd mot att generalisera om såväl den allmänna invandrarkategorin som olika etniska grupper. Såväl ontologiska som etiska problem med ett sådant förfarande nämndes: kan man generalisera, finns det generella egenskaper hos etniska grupper som är relevanta i det här avseendet? Är det fel att generalisera, och riskerar man i så fall att bli klandrad? De intervjuade framstod ibland som både reflexiva och strategiska. De föreställde sig

den verkan deras uttalanden skulle ha om eller när dessa blev kända för en bredare allmänhet, och ibland också hur journalister skulle kunna sätta in det sagda i en mindre smickrande kontext ("tänk om det här skulle gå ut i media!").

Intervjupersonernas tvekan inför att spekulera eller reflektera över samband mellan etniska identiteter, kultur och framgångar eller motgångar på arbetsmarknaden riktade mitt intresse mot hur förmedlare, vägledare och arbetsgivarrepresentanter använder redogörelser för egna erfarenheter i intervjuerna. Dessa berättelser föreföll vara en genre där det var mer legitimt att beskriva genom att generalisera eller kategorisera. I synnerhet i intervjuerna med arbetsförmedlarna förekommer det ofta att intervjupersonerna redogör för möten de själva har haft med arbetssökande ungdomar, och ibland även möten med arbetsgivare. Dessa möten utgör navet i små episoder eller berättelser, där intervjuaren således beskriver egna erfarenheter. Ibland fokuserar berättelserna på själva mötet mellan förmedlaren och den unga sökande, och ibland på det som den sökande har varit med om, och i sin tur redogör för. Utsagorna i berättelsen refererar inte till intervjukontexten eller till samhälleliga förhållanden i ett generellt presens, utan till ett relativt nära förflutet där den ena parten – här: intervjuaren – aldrig har varit. De händelser som beskrivs där tillerkänns en specifik och påtaglig auktoritet; det som sker där har intervjupersonen själv varit med om, intervjupersonen är själv sanningsvitnet, och har själv en stark position i förhandlingen om hur man kan eller bör tolka innehållet, och vilka tolkningar som är möjliga.

Huvudpersonen i sådana erfarenhetsberättelser presenterades i allmänhet som

en representant för en kategori, vanligen en etnisk grupp. Det föll sig uppenbarligen som ett enkelt sätt att presentera individen, vilket givetvis var nödvändigt – han eller hon var ju helt anonym för mig. Den etniska kategoriseringen var således med från början, tillsammans med genuskategoriseringen. I redogörelserna för erfarenheterna kopplade således tjänstemännen de sökande ungdomarnas vanor, handlingar och attityder till specifika gruppidentiteter. Ibland gjordes kopplingen explicit, ibland endast implicit och underförstått i samband med det som vi just innan samtalade om. I en del fall ställde sig intervjupersonen frågande till en koppling mellan hur medaktören i erfarenhetsberättelsen agerade, och hur andra personer i samma etniska grupp handlade. Man ifrågasatte återigen kopplingen mellan individ och grupp med hänvisning till just det etiskt och/eller ontologiskt problematiska i en sådan generalisering. Då var man så att säga tillbaka där man var innan man började att berätta, men man hade ändå kommunicerat något som jag, intervjuaren, kunde tolka och förstå – genom själva redogörelsen för erfarenheten. Huvudintrycket är att det framstod som mer oproblematiskt att beskriva egenskaper, attityder och handlingar såsom specifika för olika etniska grupper, den allmänna invandrarkategorin eller religiösa grupper (det var alltid muslimer som presenteras som en homogen grupp, andra trosgemenskaper nämndes enbart sporadiskt) i redogörelserna för erfarenheter än på andra ställen i intervjun.

Nedan följer två exempel på hur intervjupersoner berättar om möten med unga sökande med invandrarbakgrund. De är tagna från två olika intervjuer. Den ena excerpten berättar om en representant för den generella invandrarkategorin, och den

andra om en ung somalisk kvinna. I de här fallen förekommer det som synes dock inga explicita kopplingar mellan individuella och kollektiva egenskaper.² Det första citatet är en del av svaret på en fråga om var de ungdomar som är inskrivna som sökande på den aktuella förmedlingen helst vill arbeta.

– Det är så olika, dom flesta vill nog jobba här i förorten. Jag hade en liten tjej som, eller liten och liten, jag vet inte hur hon såg ut, men [skratt] det var i alla fall en invandrartjej, som hade fått en anvisning till ett dagis i Björkhagen, och frågade om man kunde få reseersättning, och vad jag sa var att det kan man inte få för en praktikplats. "Men vart bor du då?" sa jag, "jag bor i Bagarmossen, och jag kan ju inte cykla ända till Björkhagen!". Och då blir man ju lite anti, och jag sa "men du", sa jag, "mellan Bagarmossen och Björkhagen så kan man promenera, om det kör ihop sig ordentligt". Och då började hon gråta. Då kände man sig skittaskig [skratt]. Men, men, nånstans alltså, lite längre än två tunnelbanestationer får man ju faktiskt lov och ta sig. [. . .] Det är verkligen, och tunnelbanestationen . . . dit kan du ju gå hur lätt som helst, och sen en liten bit till. Men det här var ju ett extremfall [skratt], men visst, dom vill ju ha jobb här omkring, dom allra, allra flesta.

Det andra citatet kommer från en sekvens där intervjupersonen berättar om ett par ungdomar som har avbrutit sitt deltagande i Api-åtgärder. Avsnittet utgör endast inledningen till en lång beskrivning.

– Jag hade ett annat bra exempel, ja det är intressant på ett annat sätt. Det var en somalisk kvinna, eller flicka. Ja, det här är ett bra exempel för flera av de grejer som vi har pratat om, hon kom ifrån Dalsland, en liten plats där, dit hon kom som flykting. Mycket skärpt tjej, men mycket religiös, hon har förmodligen blivit ännu religiösare här, hela [visslar och gör en gest runt huvudet som illustrerar att personen ifråga bär en hijab som täcker större delen av ansiktet] bara lilla söta ansiktet tittade fram, och två små runda glasögon så här. Och hon gick då igenom ITK på gymnasiet. Ja man måste ju beundra

henne när hon kommer då på nittioalet då, och i stort sett följer samma program som dom svenska eleverna. Man vet ju inte hur det går till, va. Men där i Dalsland vart hon ju då "åh, du är så *duktig*" och "vad ska det *bli* av dig?" och "du är såhär", även om hon bara fick medelbetyg, men ändå, över tre i snitt. Men så flyttade hon till Alby och då . . . och då hade hon kommit på – hon tänker mycket den här flickan, och hon vill kanske flytta tillbaka – hon hade den här religiösa läggningen, så hon ville göra något för andra människor. Hon tänker fint så där. Då hade hon kommit på att hon ville bli barnmorska. Och det tyckte jag var jättebra så där, med tanke på hur allting är här i Sverige, det finns säkert somaliska kvinnor som tycker det är jättebra . . . ja, ni vet, ni förstår hur jag tänker va?

Erfarenhetsberättelser har avgränsats som ett eget forskningsobjekt i termer av exempelvis *personal narrative* (Langelier 1989, Stahl 1989, Finnegan 1992), *personal experience narrative* (Degh 1985), *personal experience story* (Brown 1990) eller *narratives of personal experience* (Labov 1972). Att redogöra för erfarenheter kan tyckas vara något självklart: människor gör erfarenheter i den värld de lever i, och eftersom de delar den världen med andra människor, så förefaller det ibland meningsfullt eller nödvändigt att delge sina erfarenheter för andra (Braid 1996). Men en av de viktigare poängerna med erfarenhetsberättelser för folklorister, och kanske även andra kultur- och samhällsforskare med "mikrosociologiska" ansatser, är att det föregivet individuella, det som individen har erfårit, framställs i en form som uppvisar påtagliga likheter med andra människors berättande. När redogörelsen för en erfarenhet blir alltmer bearbetad sammantvinnas det gemensamma och det individuella allt hårdare.³ Berättelseformen är tydligt markerad och kollektivt delad.

Vad som är viktigt i det här samman-

hanget är i första hand att erfarenhetsberättelser har en viss ontologisk status i social interaktion: det görs anspråk på att den ska förstås som sann.⁴ Sandra Dolby Stahl menar att erfarenhetsberättelser kan vara ett verktyg för en berättare att presentera sig själv, ett verktyg som förmår uttrycka såväl en personlig utvecklingsprocess som föränderligheten eller stabiliteten i den egna karaktären.⁵ Därigenom ges det också ett utrymme för berättaren att i en dramatisk form direkt eller indirekt kunna uttrycka eller rättfärdiga de egna värderingarna. Stahl understryker den indirekta formen i kommunikationen, att erfarenhetsberättelsen kräver att åhöraren *upptäcker* de värderingar som berättaren uttrycker (Stahl 1989:23ff). Berättelserna har en "potential" för att uttrycka värderingar. Men hur är det om man inte relaterar erfarenheterna till den egna biografien och den utvecklingshistoria den innesluter?

Många har beskrivit olika samband mellan värderingar och berättande, och somliga anser att sambandet alltid förekommer. Historikern Hayden White hävdar att "Where, in any account of reality, narrativity is present, we can be sure that morality or a moralizing impulse is present too." (White 1980:22). William Labov påpekar att en erfarenhetsberättelse alltid innehåller en (ut)värdering [*evaluation*], i vilken det framgår att historien var värd att berätta därför att erfarenheten i fråga var rolig, häpnadsväckande eller underbar (Labov 1972:366ff, jfr Langelier 1989:256f). Utvärderingen refererar då indirekt till en uppsättning värderingar eller normer. I intervjuavsnitten ovan uttrycks sådana utvärderingar på rad 10 (exempel ett) samt raderna 6, 7, 12 och 13 (exempel två): "det här var ju ett extremfall", "man måste ju beundra henne" eller

"hon tänker fint, så där". Därtill kommer att man i det muntliga berättandet ges möjlighet att uttrycka – eller åtminstone understryka – värderingar i själva talakten genom att använda olika stilknep, till exempel prosodi, upprepningar eller eftertryck (Klein 1990:50ff). I intervjuavsnitten ovan kan man exempelvis lägga märke till upprepningen av diminutivformer (rad tre i exempel ett och rad 5 och 6 i exempel tre) – vilket för övrigt är något som återkommer i flera av mina intervjuer. Vad innebär det att det avvikande förminskas i berättelserna? Ett annat exempel är det förhållandet att intervjupersonen i citat två förstärker kontrastverkan mellan Dalsland och Alby genom att ändra tonläge i det anförda talet, och därmed antyder en lätt överdriven välvilja hos någon eller några av dem som den somaliska kvinnan mötte i Dalsland.

Om erfarenhetsberättelserna tydligt uttrycker värderingar är det möjligt att jämföra dessa med de värderingar som uttrycks mer "rakt" och påståendelikt i intervjuerna. Vad säger man om de ungdomar man berättar om? Vad tar man avstånd ifrån, vad framställs genom kontrastverkan implicit som acceptabelt eller idealt, och relateras detta till grupptillhörighet? Den generella frågan är i vilken utsträckning det som kommuniceras i en mer narrativ form skiljer sig från det som kommuniceras i påståenden – exempelvis ståndpunktstaganden som uttrycker värderingar eller normer. Dessa frågor kan förhoppningsvis besvaras i mitt avhandlingsarbete. Därtill för den här analytiska ingången med sig att jag närmar mig intervjupersonernas erfarenheter med en distansnerande hållning. Intresset riktas inte i första hand mot vad de har varit med om, utan hur de använder och beskriver det som de har varit med om.

UNDERORDNING OCH ÖVERORDNING

Statsvetaren Michael Lipsky hävdar att redogörelser för egna erfarenheter redan är en etablerad form i offentliga byråkratiska organisationer (Lipsky 1980). Etableringen är en produkt av arbetets speciella villkor, nämligen att de till stor del är fria att efter eget godtycke och egen bestämmanderätt [*discretion*] avgöra hur de ska agera gentemot de klienter de möter, och att de har en relativt autonom position gentemot dem som bestämmer i organisationen (1980: 13).⁶ Autonomi är dock en svårhanterlig frihet, eftersom arbetsuppgifterna kräver omdömen och beslut som inte går att reducera till mer schematiska handlingsprogram. En aspekt av gräsrotsbyråkraternas autonomi är att det är svårt att utvärdera deras arbetsinsats, hävdar Lipsky, i och med att det saknas lämpliga och självklara måttstockar.⁷ I denna frånvaro sätter gräsrotsbyråkraterna själva en stor tilltro till sina egna, subjektiva bedömningar – och tilltron förstärks i den mån som tjänstemannen anser att hans arbetsuppgifter är så pass specialiserade att ingen befinner sig i den positionen att han eller hon kan kritisera deras yrkespraktik.

Gräsrotsbyråkrater är på ett iögonfallande sätt benägna att scanna omgivningen efter en empirisk bekräftelse på sina synsätt . . . De är särskilt benägna att tro att *erfarenheter utgör grundvalen för kunskap* i bedömningen av klientens värld. Som en hypotes kan vi föreslå att validering genom belysande exempel ("jag vet att det här är sant, därför att jag hade en klient som . . .") förekommer i direkt proportion till byråkratens behov att hantera osäkerhet i beslutsfattandet och de konsekvenser som följer på beslutet (Lipsky 1980:115, min kurs.)

Om observationen är riktig torde berättelserna rimligtvis också ha uppnått en viss

"genremässig" retorisk kraft, förutsatt att de nämnda arbetsvillkoren är närvarande. Lipskys beskrivning implicerar också att de organisatoriskt sett underordnade gräsrotsbyråkraterna med hjälp av erfarenhetsberättelser kan skapa sig ett "problemformuleringsprivilegium" och ett handlingsutrymme i förhållande till sina överordnade, där de – åtminstone tillfälligt – skulle kunna berätta sig ut ur sin relativa underordning.⁸ Det sistnämnda förhållandet ligger egentligen utanför mitt primära intresseområde, men påpekandet i sig är en påminnelse om att byråkraterna själva är aktörer som inte sällan intar en relativt sett överordnad position i maktutövningens "växelspel av ojämlika och rörliga relationer" (Foucault 1980:118).

Arbetsförmedlare har rätt att bedöma, beskriva och kategorisera. Det ingår i deras arbetsuppgifter.⁹ Den bedömning och kategorisering som arbetsförmedlarna genomför har en stor och påtaglig auktoritet, som en del av statens officiella kategoriseringar. Det finns en uppsättning kategorier, och det finns också regler för hur de sökande ska kategoriseras, som arbetsförmedlare och andra byråkrater ska förhålla sig till. Men det gäller att inte ta det här förhållandet som intäkt för att byråkraterna själva enbart utför vad andra har sagt åt dem att utföra på den här punkten. Det är inte rimligt att räkna bort det aktörskap som de själva har i sin yrkesutövning (jfr Herzfeld 1992:183-184) – i synnerhet inte om man ska studera hur de förhåller sig till de kategorier som den egna organisationens och det offentliga samtalets diskurser tillhandahåller.¹⁰ Hur erfarenhetsberättelser och andra, mindre narrativt strukturerade redogörelser för erfarenheter används vid intervjusituationen kan vara ett sätt att få inblick i dessa förhållningssätt och aktörskap.

NOTER

* Artikeln är en omarbetad version av det föredrag jag höll på temadagen "Diskurs och erfarenhet". Jag vill tacka Barbro Blehr, etnologiska institutionen, Stockholms universitet samt Barbro Klein, SCASSS, Uppsala universitet och etnologiska institutionen, Stockholms universitet, för värdefulla kommentarer.

¹ Litteraturen om detta förhållande är omfattande, och angivandet av referenser blir med nödvändighet ofullständigt. Se exempelvis Franzén (1997), Grillo (1985), Höglund (1998) eller Lundahl & Wadensjö (1984).

² Ortsnamn i citaten har ändrats för att förhindra identifiering av intervjupersonerna. Vid utskriften av intervjuexemplen har endast hänsyn tagits till läsbarhet, eftersom de två citaten inte analyseras utan endast har tagits med som illustrationer

³ Det kollektiva skär givetvis in i det individuella på flera andra sätt, till exempel i det allmänna avseendet att berättelsen genom en tydlig slutpoäng kan kommunicera, bekräfta eller utmana värderingar eller attityder som åhöraren eller åhörarna och omfattar, och som är spridda långt utanför talhändelsens trängre krets. Diskursen griper in i erfarenheten – vilket jag helt kort ska kommentera längre fram. (Om spänningen mellan det individuella och det kollektiva i erfarenhetsberättelser, se även Selberg 1990:287.)

⁴ Det kännetecknet är väsentligt, hävdar folkloristen Sandra Dolby Stahl, och avskiljer det från andra former av muntligt berättande. Därutöver beskriver hon ytterligare två särskiljande egenskaper: dels en dramatisk narrativ struktur, och dels att berättaren är identisk med berättelsens huvudperson (Stahl 1989). Stahl definierar begreppet genom att beskriva tre grundläggande och från andra genrer särskiljande kännetecken, istället för att tillhandahålla en mer omfattande beskrivning som definition (1989:22). Den beskrivning som ges i definitionen är alltså förhållandevis "tunn".

⁵ Liknande resonemang finns även formulerade av forskare i andra – närliggande – traditioner; ett exempel är kultursociologen och musikforskaren Johan Fornäs, som i anslutning till Paul Ricoeurs begrepp "mise en intrigue" eller "emplotment" påpekar att "(a)ll självförståelse medieras av texter. Subjektet är mer än "bara" en språklig konstruktion, men det konstituerar sig

själv ändå alltid i och genom språkliga uttryck, genom att berätta sig själv. Erfarenhet blir meningsfull för att den kan berättas, ges intrig – en temporal struktur med riktning, början och slut. Vi formar subjektivitet genom att ge oss själva mening, och vi förstår oss genom att skapa *narrativa livshistorier om oss själva*. Så är subjektiviteten knuten till språk och kommunikation genom vad man kan kalla reflexivitet – en förmåga till självtematiserande kommunikativt handlande. Så har det alltid varit, även om modernitet och senmodernitet kan tänkas ytterligare ha skärpt och ökat denna reflexivitet" (Fornäs 1992:81, min kurs.; jfr Brown 1990:259, Giddens 1991:54).

⁶ Lipsky hävdar till och med att de beslut som gräsrotsbyråkrater tar, de rutiner som de etablerar, och de begrepp och uttryck som de skapar och reproducerar för att hantera en osäker och pressande arbetssituation i själva verket utgör den policy som deras institutioner utför – och inte det som högre tjänstemän på olika nivåer "över deras huvuden" formulerar i policydokument (Lipsky 1980:xii). Termen "gräsrotsbyråkrater" är en i det närmaste vedertagens svensk översättning av Lipskys term *Street-Level Bureaucrats* (Esping 1984, Ahrne 1989). De yrkesgrupper som ryms i begreppet – om man överför det till en svensk kontext – är bland annat socialsekreterare, arbetsförmedlare, lärare och poliser; det vill säga huvudsakligen tjänstemän som producerar och tillhandahåller tjänster inom ramen för välfärdspolitiska ambitioner.

⁷ Lipskys egen formulering är att det råder en "absence of adequate performance measures" (Lipsky 1980:114). Att det troligtvis finns utvärderingsforskare som helt bestrider detta påstående redogör jag inte närmare för i det här sammanhanget (jfr t.ex. Edlund m.fl. 1981). Själv kan jag endast se påståendet som rimligt om man jämför bedömandet av gräsrotsbyråkraternas arbetsinsats med lätt kvantifierbara produktionsmått i exempelvis tillverkningsindustrin – men relevansen i en sådan jämförelse kan nog ifrågasättas.

⁸ Man kan rent hypotetiskt föreställa sig att den biografiska dimensionen i erfarenhetsberättandet som Stahl (se ovan) understryker skulle kunna aktualiseras i det här sammanhanget, i och med att en lång yrkeserfarenhet (och en därmed vidhängande lång erfarenhet av möten med klienter) förmodligen är en resurs som kan ut-

tryckas i berättelserna. Kunskaper i någon samhällelig och socialpolitisk problematik, vilka kan användas som resurs i en förhandling med en överordnad, skulle exempelvis kunna framställas som en insikt som har växt fram under loppet av en lång gräsrotsbyråkratisk yrkeskarriär.

⁹ Självklart gäller detta även för arbetsgivare – eller andra anställningsansvariga – i större företag, i deras egenskap av byråkrater i privata organisationer, men med det självklara förbehållet att dessa aktiviteter har helt andra förutsättningar och syften.

¹⁰ På ett liknande sätt kan det vara viktigt att inte låta den forskningsreflexiva ansatsen som beskriver forskarens makt över den "beforskade" låta skymma blicken för hur samma person i andra sociala relationer obestriddligen befinner sig i en överordnad position.

LITTERATUR

- Ahrne, Göran, 1989. *Byråkratin och statens inre gränser*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Braid, Donald, 1996. "Personal Narrative and Experiential Meaning." I: *Journal of American Folklore* 109.
- Briggs, Charles 1986. *Learning How to Ask. A Sociolinguistic Appraisal of the Role of the Interview in Social Science Research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, Mary Ellen, 1990. "Personal Experience Stories, Autobiography, and Ideology." I: *Fabula* 3/4.
- Edlund, Claes m.fl., 1981. *Utvärderingsforskning. Kartläggning av forskningsläget*. Lund: Studentlitteratur.
- Esping, Hans, 1984. "Uppgift för gräsrotsbyråkrat." I: *Tiden* 2:1984
- Faist, Thomas, 1995. *Social Citizenship for Whom?* Aldershot: Avebury.
- Finnegan, Ruth, 1992. *Oral Traditions and the Verbal Arts. A Guide to Research Practices*. London & New York: Routledge.
- Fornäs, Johan, 1992. "Navigationer på kulturfloren. Stilskapande som kommunikativ praxis." I: Fornäs, Johan, Boëthius, Ulf, Ganetz, Hillevi & Reimer, Bo (red.), *Unga stilar och uttrycksformer*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Foucault, Michel, 1980 (1976). *Sexualitetens historia. 1. Viljan att veta*. Stockholm: Gidlunds.

- Franzen, Elsie C., 1997. *Invandring och arbetslöshet*. Lund: Studentlitteratur.
- Giddens, Anthony, 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Grillo, R. D., 1985. *Ideologies and Institutions in Urban France. The Representation of Immigrants*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Herzfeld, Michael, 1992. *The Social Production of Indifference. Exploring the Symbolic Roots of Western Bureaucracy*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Höglund, Sten, 1998. *Svensk forskning om diskriminering av invandrare i arbetslivet 1990–1996. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Rådet för arbetslivsforskning.
- Klein, Barbro, 1990. "Transkribering är en analytisk akt." I: *Rig* 2:1999, s. 41–66.
- Labov, William, 1972. *Language in the Inner City. Studies in Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Langelier, Kristin M., 1989. "Personal Narratives: Perspectives On Theory and Research." I: *Text and Performance Quarterly* 4.
- Lipsky, Michael, 1980. *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russel Sage Foundation.
- Lundahl, Mats & Wadensjö, Eskil, 1984. *Unequal Treatment: a Study in the Neo-classical Theory of Discrimination*. London: Croom Helm.
- Pripp, Oscar, 1996. "Etniska gränser och gränssnitt." I: Arnstberg, Karl-Olov (red.), *Boja eller befrielse? Etnicitetsforskningens inriktning och konsekvenser*. Botkyrka & Stockholm: Mångkulturellt centrum & Institutet för folklivsforskning, Stockholms universitet.
- Selberg, Torunn, 1990. "Personal Narratives on Healing." I: *Fabula* 3/4.
- Stahl, Sandra Dolby, 1989. *Literary Folkloristics and the Personal Narrative*. Bloomington & Indiana: Indiana University Press.
- White, Hayden, 1980. "The Value of Narrativity in the Representation of Reality." I: Mitchell, W. J. T. (ed.), *On Narrative*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Wrench, John, 1991. "Gatekeepers in the Urban Labour Market. Constraining or Constrained?" I: Cross, Malcolm & Payne, Geoff (eds.), *Work and the Enterprise Culture*. London: The Falmer Press.
- Wrench, John, 1998. *The EU, Ethnic Minorities and Migrants at the Workplace*. London: Kogan Page.

SUMMARY

*Experience as Discourse
Narrative and Subordination in the Interview*

The aim of this article is to show that it could be meaningful to analyze the ways in which interviewees use personal experience narratives when they are confronted with research questions that force them to make statements in contested political questions. Is it easier to express values or "points of view" in those narratives than in the form of statements or propositions? Rather than providing any empirical finds or concluding remarks, the article contains a discussion of this analytic "point of entry". The discussion starts in a presentation of my own dissertation work, which aims at describing and analyzing how employers and civil servants in labour offices use ethnic categories and the opposition between Swedes and immigrants in describing unemployment and other problems in the labour market, when they are related to the situation for youth of immigrant descent.